

STRESZCZENIE

Imię i nazwisko autora, tytuł rozprawy:

Robert Rejniak

Ocena zastosowania Dialogu Motywującego w pracy z młodzieżą przejawiającą zachowania ryzykowne na przykładzie programu wczesnej interwencji FreD goes net

Promotor: Prof. dr hab. Maria Deptuła; *promotor pomocniczy:* dr Wioletta Junik

Słowa kluczowe: Dialog Motywujący, zachowania ryzykowne młodzieży, wczesna interwencja profilaktyczna, krótka interwencja, alkohol, narkotyki, używanie alkoholu i substancji psychoaktywnych, motywacja do zmiany w grupach młodzieży.

Przedmiot i cele badań wraz z ich naukowym uzasadnieniem, główny problem badawczy

Przedmiotem badań prezentowanych w rozprawie są wybrane efekty zastosowania Dialogu Motywującego jako głównej metody pracy w programie FreD goes net – krótkiej (8-godzinnej) wczesnej interwencji realizowanej w małej grupie nastolatków (13-19 lat), odnotowanych w związku z używaniem alkoholu lub/i narkotyków. Przedmiotem badań jest zarówno wielkość efektów, jak i ich trwałość oraz wybrane czynniki mogące mieć dla nich znaczenie.

Za efekt programu uznaje się zmiany zachodzące u nastolatków biorących udział w zajęciach prowadzonych zgodnie z założeniami programu. Zmiany te dotyczą częstotliwości używania substancji psychoaktywnych w określonych przedziałach czasu, intencji ich używania w przyszłości, przekonań na temat ryzyka z tym związanego oraz zachowań niezgodnych z prawem (wykroczeń). Obejmują także motywację do zmiany oraz zmiany w zakresie niektórych czynników chroniących i czynników ryzyka należących do kanonu badań nad skutecznością profilaktyki zachowań ryzykownych nastolatków.

Głównym celem badań było zebranie danych pozwalających na ocenę skuteczności Dialogu Motywującego w profilaktyce zachowań ryzykownych nastolatków oraz analizę jej uwarunkowań zlokalizowanych po stronie osób, do których oddziaływania są adresowane oraz realizatorów interwencji. Wyniki badań mogą mieć znaczenie dla praktyki pedagogicznej w obszarze profilaktyki zachowań ryzykownych nastolatków. Dodatkowym celem było skonstruowanie narzędzia do badania motywacji do zmiany opartego na założeniach Dialogu

Motywującego oraz narzędzia do badania kompetencji kadry realizującej program, czyli umiejętności stosowania zasad DM w praktyce.

Realizacja wymienionych celów może przyczynić się do projektowania dalszych badań w obszarze profilaktyki społecznej oraz zwiększać szanse na zastosowanie Dialogu Motywującego w pracy pedagogów i wychowawców z innymi osobami i grupami potrzebującymi wsparcia w realizacji zadań rozwojowych w okresie adolescencji.

Głównym problemem badawczym było uzyskanie odpowiedzi na pytanie jaka jest skuteczność zastosowania Dialogu Motywującego w krótkiej interwencji FreD oraz które z wybranych czynników ją determinują? W pracy opisano wyniki odpowiadające na następujące problemy badawcze: 1) Jakie zmiany zachodzą u uczestników programu w zakresie częstotliwości używania substancji psychoaktywnych, intencji ich używania w przyszłości, przekonań na temat ryzyka związanego z ich używaniem oraz zachowań niezgodnych z prawem pomiędzy pomiarami? 2) Jakie zmiany zachodzą u uczestników programu w zakresie ich funkcjonowania w szkole i w domu? 3) Jakie zmiany zachodzą u uczestników programu w zakresie motywacji do zmiany zachowań ryzykownych bezpośrednio po zakończeniu interwencji oraz 6 miesięcy później? 4) Jak postrzegają badani zmiany zachodzące pod wpływem udziału w programie FreD w zakresie ich wiedzy, przekonań na temat ryzyka używania substancji psychoaktywnych i intencjach ich używania w przyszłości 5) Jak postrzegają badani postawy osób prowadzących zajęcia w kontekście zgodności z zasadami i duchem DM? 6) Czy poziom umiejętności stosowania DM oraz postawa realizatora oceniana pod kątem jej zgodności z zasadami i duchem DM różnicuje zmiany zachodzące w zakresie używania substancji psychoaktywnych?

Charakterystyka zastosowanych metod, technik i narzędzi badawczych, badana próba

Prezentowane badania mają charakter praktyczny i zostały zrealizowane zgodnie ze strategią badań ilościowych. Proces zbierania danych empirycznych był podporządkowany twierdzeniom teorii wyjaśniających zachowania ryzykowne młodzieży oraz działanie Dialogu Motywującego jako czynnika sprzyjającego podejmowaniu przez ludzi decyzji o zmianie. Przebieg badań został opisywany w sposób umożliwiający ich replikację. Zjawiska stanowiące przedmiot badań zostały zdefiniowane w języku teorii stanowiących teoretyczną podstawę projektu badań oraz badanej profilaktycznej praktyki edukacyjnej. Wybrano schemat badań podłużnych i trzy pomiary znacznej części zmiennych – przed rozpoczęciem oddziaływań profilaktycznych za pomocą programu FreD, bezpośrednio po ich zakończeniu oraz 6 miesięcy od ich zakończenia. Do badaniach młodzieży została zastosowana technika ankiety.

Kwestionariusze ankiety wypełniane były drogą elektroniczną poprzez urządzenia mobilne z wykorzystaniem kodu QR oraz zachowaniem anonimowości poprzez nadanie kodów losowych uczestnikom. W badaniu wzięły udział młode osoby, które zgodnie z procedurami zostały skierowane do programu FreD na podstawie odnotowania faktu zażycia nielegalnej substancji psychoaktywnej lub spożycia alkoholu. Badanie zostało przeprowadzone w 25 placówkach realizujących program FreD z 12 województw na terenie Polski. Do analiz trafiły wyniki pomiarów 312 nastolatków.

Z perspektywy uczestników programu badano za pomocą ankiety postawy kadry (30 osób) realizującej zajęcia biorąc pod uwagę ich zgodność z zasadami DM. Natomiast umiejętność posługiwania się DM badano z perspektywy badacza, narzędziem opracowanym przez autora tej rozprawy - wywiadu częściowo ustrukturyzowanego.

Wnioski z badań

Wyniki wskazują, że udział w programie FreD przynosi korzystne efekty w zmniejszaniu częstotliwości picia alkoholu, upijania się, palenia marihuany oraz używania innych narkotyków. Największe zmiany zaobserwowano w przypadku alkoholu i marihuany, natomiast brak istotnych różnic wystąpił w użytkowaniu nowych substancji psychoaktywnych i paleniu papierosów za wyjątkiem pomiaru biorącego pod uwagę ostatnie 30 dni przed badaniem. Wyniki w zakresie używania substancji sugerują, że metoda DM wykorzystywana w programie FreD może być skutecznym narzędziem w profilaktyce i redukcji problemowego używania substancji psychoaktywnych przez młodzież. W zakresie intencji używania substancji psychoaktywnych, badani wykazywali w trzecim pomiarze większą pewność, że nie będą używać tych substancji w przyszłości niż to miało miejsce w pierwszym pomiarze. Różnice te były istotne statystycznie dla całej grupy badanych. Analiza porównania zmian w grupach dziewcząt i chłopców doprowadziła do wniosku, że istotne statystycznie różnice między pomiarami wystąpiły tylko u dziewcząt. Różnice pomiędzy pierwszym a drugim pomiarem pokazały również, że dziewczęta były bardziej przekonane, że nie będą używały substancji psychoaktywnych w przyszłości. Podobnie sytuacja wygląda jeśli chodzi o ocenę ryzyka związanego z używaniem substancji psychoaktywnych. Program wydaje się więc mieć większy wpływ na redukcję intencji i zwiększenie oceny ryzyka używania substancji psychoaktywnych w grupie dziewcząt niż w grupie chłopców.

Dialog Motywujący jako metoda może też wpływać na zmiany zachodzące w przejawianiu zachowań niezgodnych z prawem z analizy wyników dotyczących tych zachowań, niezależnie od płci zaistniały istotne korzystne zmiany w całej badanej grupie. Te

wyniki mogą okazać się obiecujące przy wykorzystaniu tej metody z adolescentami przebywającymi w ośrodkach pracujących z młodzieżą mającą konflikt z prawem. Nie odnotowano istotnych statystycznie zmian w zakresie funkcjonowania uczestników w szkole i w domu, natomiast niezależnie od tego badani wykazali, że mniej jest zdarzeń niepożądanych w rodzinie. W całej badanej grupie młodzieży w drugim i trzecim pomiarze wykazano wyższy średni poziom motywacji do zmiany w porównaniu z tym przed rozpoczęciem programu. Różnica ta była istotna statystycznie, co może wskazywać na pozytywny i pożądany efekt oddziaływań profilaktycznych programu wczesnej interwencji i stosowanej w nim metody DM. Największy wzrost motywacji zaobserwowano pomiędzy pierwszym a drugim pomiarem, a największe korzystne zmiany utrzymujące się w czasie nastąpiły w grupie młodzieży o najniższej motywacji początkowej.

Uczestnicy programu FreD pozytywnie oceniali postawę prowadzących uznając je za zgodne z zasadami i duchem Dialogu Motywującego. Kompetencje kadry w zakresie DM oraz ich postawa spójna z zasadami tej metody różnicuje niektóre wyniki. W zakresie oceny ryzyka związanego z używaniem substancji psychoaktywnych korzystne zmiany nastąpiły w grupach młodzieży, gdzie poziom umiejętności prowadzących został oceniony wyżej. Postawa osoby prowadzącej zgodna z DM różnicuje zmiany zachodzące w zakresie częstotliwości upijania się przez badaną młodzież. W analizie zmian dotyczących motywacji osób badanych odkryto korelację między poziomem motywacji w pomiarze trzecim a oceną postaw osób prowadzących zajęcia. Dokonane analizy ujawniły, że największe korzystne zmiany w zakresie motywacji zaszły w grupie młodzieży, gdzie zajęcia były prowadzone przez najlepiej ocenianych realizatorów.

Wyniki badań prezentowane w tej rozprawie należy traktować z dużą ostrożnością ze względu na ograniczenia, z których najważniejszym jest to, że nie było możliwości przeprowadzenia analogicznych pomiarów w grupie kontrolnej, nie poddanej żadnym oddziaływaniom, lub poddanej innym oddziaływaniom. Być może w przyszłości, kiedy pojawi się inna oferta oferująca pomoc młodym ludziom w podobnym wymiarze, ale oparta na innej metodzie, strategii czy podejściu pozwoli na realizację badań i porównanie skuteczności programu FreD w porównaniu z inną interwencją. Nie mniej jednak można mieć nadzieję, że odnotowane korzystne zmiany są związane z udziałem badanych w zajęciach, w których główną metodą pracy był Dialog Motywujący, co rodzi przesłanki, że ta metoda może być obiecującą w pracy z nastolatkami wykazującymi zachowania ryzykowne.